

Pirmąją psichiatrinę ligoninę

Psichikos ligonis, kurio viena ranka ir viena koja prirakintos prie grindų, Bedlamo ligoninėje. Viljamo Hogarto paveikslas fragmentas (1733 m.)

Psichiatrija, skirtingai nei daugelis kitų medicinos krypčių, sunkiai skynėsi kelią į pripažinimą ir pasitikėjimą. Psichikos ligos neretai buvo siejamos su tariamu piktyjų dvasių veikimu ir buvo gydomos (šių dienų žmogaus akimis) itin keistais metodais.

Manvydas VITKŪNAS

Gydymo būdas – kaukolės atverimas

Žinios apie psichikos ligonių gydymą senovėje yra labai kuklios. Yra žinoma, kad nuo seno įvairiais psichikos ligas žolininiais bandė gydyti užkalbėjimais, magiškais veiksmais, žolelių antpilais. Psichinę negalią turinčiu žmogui turėjo pasirūpinti šeima ir bendruomenė.

Įvairiose archajiškose kultūrose buvo tikima, kad piktyją dvasią, apsėdusią žmogų, galima išleisti pro kaukolėje prakirstą skylę. Taip atsirado trepanacija – kaukolės ertmės atverimas, nepažeidžiant smegenų bei jų dangalų. Beprotiškai skausminga operacija buvo atliekama netgi itin agniais, obsidianiniais (vulkaninio stiklo) įrankiais. Taip pat trepanacija buvo bandoma gydyti ir galvos skausmą. Lietuvoje bene seniausių trepanacijų pėdsakų rasta pirmaisiais amžiais po Kristaus palaidotų žmonių kaukolėse Marvelės kapinyne (Kaune).

Humaniški antikos metodai

Jau Senovės Egipte buvo susirūpinta psichikos ligonių prieglaudomis. Jos buvo įsteigtos prie kai kurių šventyklų. Čia ligoniai buvo slaugomi, gydomi įvairiais žoliniais raminaisiais preparatais.

Medicinos tėvas, senovės graikas Hipokratas siūlė psichikos sutrikimus gydyti poilsu, maudynėmis šaltame vandenyje, gimnastika.

Vienas iš senovės romėnų gydytojų gana profesionaliai aprašė depresiją ir maniją, pateikė teisingų pasiūlymų, kaip gydyti ir slaugyti psichikos ligonius. Jis teigė, kad ligonius reikia izoliuoti, laikyti šviesiose ir šiltose patalpose, kur langai yra saugiami aukštyje, kad ligonis neiššoktų. Ligoniu turėjo būti užtikrinta

Ligoniu atliekama trepanacija – kaukolės ertmės atverimas. Jeronimo Bošo paveikslas fragmentas (apie 1494 m.)

ramybė, jo neturėjo trikdyti svetimi žmonės. Ligonio negalima mušti ar laikyti ilgai pririšto prie lovos. Sveikstantiems ligoniams šis gydytojas rekomendavo pasivaikščiojimus sode, pokalbius, kurie padėtų žmogui grįžti į realų pasaulį.

„Velnio apsėdimas“

Tačiau pasibaigus antikos laikotarpiui psichiatrijoje, kaip ir daugelyje kitų medicinos sričių, buvo žengtas milžiniškas žingsnis atgal. Viduramžiais pagrindine psichikos sutrikimų priežastimi pradėta laikyti velnio, demonų apsėdimą. Psichikos ligonių gydymas tapo antraeilium uždaviniu – svarbiausia buvo tokius žmones izoliuoti nuo visuomenės. Netgi XVII ir XVIII a. nemažai psichikos ligonių ilgus metus praleisdavo sukaustyti grandinėmis. Yra žinomas anglo Viljamo Moriso atvejis. Šis psichikos negalią turėjęs vyras buvo prirakintas grandinėmis prie stulpo net 12 metų.

Viduramžių Europoje žinoma pavyzdžių, kai psichikos ligos buvo „gydomos“ plakant nelaiminguosius rykštėmis, badant spygliuotomis šakomis, ištepant kūną garstyčiomis, kad „sveikos mintys pabustų iš sąstingio“. Humaniškas gydymo būdas buvo ligonio girdymas švėstu vandeniu. Ligoniams rekomenduota

nuleisti šiek tiek kraujo, naudoti šiltas vonias, stengtis leisti jiems kuo daugiau išsimiegoti. Kartais psichikos ligoniai buvo laikomi supamuosiuose lopšiuose, tarsi kūdikiai, kad kuo ilgiau miegotų, arba pririšami prie lovų, kurios buvo sukamos ratu.

Įkurtas „psychosodas“

Daug nelaimėlių psichikos ligonių tapdavo valkatomis ir mirdavo vieniši kur nors patvoriuose. Ilgainiui Europoje nepakantumas sergantiesiems psichikos ligomis vis didėjo. Imta reikālauti, kad artimieji silpnapročius kuo griežčiau izoliuotų ar net išvytų kuo toliau nuo tos vietovės, kurioje nelaimėlis gyveno. Iškalbingas pavyzdys – 1399 m. Vokietijoje, Frankfurte prie Maino, buvo pagautas nuogas miesto gatvėmis bėgijęs psichikos ligonis. Nelaimėlį įsodino į valtį, nuplukdė toli pasroviui ir paliko likimo valiai. Jei tokie ligoniai grįždavo į tėviškę, juos vėl vydavo lauk, o neretai – ir smarkiai išplakdavo.

Tiesa, Londone jau XIII a. buvo įsteigta Betliejaus ligoninė, vadinama „Bedlam“, skirta bepročiams. Svarbiausias ligonių išlaikymo šaltinis buvo labdara. Į šią ligoninę už užmokestį buvo įleidžiami lankytojai (net iki 40 tūkst. lankytojų per metus). Taigi psichikos ligoniai buvo priversti gyventi lyg žvėrys zoologijos

Lietuvoje įkūrė vienuoliai

sode. Panašus „psichosodas“, vadinamas „Lunatikų bokštu“, buvo įkurtas Vienoje.

Visgi požiūris į psichikos sutrikimus po truputį keitėsi. XVI a. vokiečių gydytojas Johanas Vejeris savo darbuose rašė, kad žmogaus sąmonė taip pat pažeidžiama ligų kaip ir kūnas. XVI–XVIII a. psichinių ligonių gydymas pradėjo gerėti. Vienas iš daugiausiai tuo metu nuveikusių gydytojų buvo prancūzas Filipas Pinelis, pasiekęs, kad daugelyje šalies psichiatrijos klinikų ligoniams būtų nuimtos grandinės ir pradėta taikyti humaniškesnius gydymo metodus. F. Pinelio dėka Anglijos bažnyčiose buvo renkamos aukos, skirtos padėti šeimoms, išlaikančioms psichinę negalią turinčius asmenis.

Vienuolių rūpestis

Viduramžiais psichikos sutrikimai paprastai buvo siejami su melancholija. Šis įsitikinimas tęsėsi ir iki naujųjų amžių. Mokslinės psichiatrijos pradininkas Lietuvoje Steponas Laurynas Bizijus 1772 m. parašė veikalą psichiatrijos tema, kuris vadinosi „Atsakymas bičiuliui filosofui dėl melancholijos, manijos ir kaltūno“. Nuosekliau psichiatrija pradėta dėstyti Vilniaus universitete apie 1800 m. Ypač daug šioje srityje nuveikė vienuolių bonifratrų ordinas. Bonifratrai savo vienuolyne prie Šv. Kryžiaus bažnyčios (Vilniuje, greta dabartinės Prezidentūros rūmų) 1635 m. įkūrė pirmąją Lietuvoje psichinę negalią turinčių žmonių prieglaudą ir ligoninę (infirmariją). XIX a. pradžioje bonifratrai Lietuvoje rūpinosi išskirtinai psichikos ligoniais. Deja, ir tokį kilnų darbą dirbę katalikų vienuoliai

Mūsų krašte proto negalią turinčiais žmonėmis bene pirmieji organizuoti ėmė rūpintis katalikų vienuoliai. Ypač didelį darbą šioje srityje nuveikė vienuolių bonifratrų ordinas. Bonifratrai savo vienuolyne prie Šv. Kryžiaus bažnyčios (Vilniuje, greta dabartinės Prezidentūros rūmų) 1635 m. įkūrė pirmąją Lietuvoje psichinę negalią turinčių žmonių prieglaudą ir ligoninę (infirmariją). XIX a. pradžioje bonifratrai Lietuvoje rūpinosi išskirtinai psichikos ligoniais. Deja, ir tokį kilnų darbą dirbę katalikų vienuoliai

Psichiatrijos ligoninė Naujojoje Vilnioje, atidaryta 1903 m., buvo viena didžiausių tokio tipo įstaigų tuometėje Rusijos imperijoje

neįtikojamai gerai. 1843 m. bonifratrų vienuolynas uždarytas, o jame veikusią ligoninę perėmė carinė administracija.

1780 m. panašią ligoninę vienuoliai rokitai įkūrė Varniuose.

Naujojoje Vilnioje – didžiulė ligoninė

XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje psichikos ligoniai jau buvo konsultuojami, jiems skiriamas medikamentinis gydymas. Pradėjo aiškėti genetinės kai kurių ligų priežastys.

XIX amžiaus pabaigoje carinė administracija susirūpino steigti didelę psichiatrijos ligoninę Lietuvoje. Net tūkstančio lovų Vilniaus apygardos ligoninė buvo pastatyta per puskilometrį nuo Naujosios Vilnios geležinkelio stoties. Statyba kainavo apie milijoną carinių rublių. Pirmieji pacientai ligoninėje priimti 1903 m. Ligoninėje gydėsi pacientai ne tik iš Vilniaus, bet ir iš aplinkinių gubernijų. Po 200 lovų buvo skirta Vilniaus, Kauno, Gardino, Minsko ir Vitebsko gubernijoms, o esant laisvų vietų buvo galima priimti ligonius ir iš tolimesnių vietovių. Gubernijų lėšomis ligoninė buvo ir išlaikoma. Valstybės pinigais galėjo būti gydomi ne daugiau kaip penktadalis pacientų, kitų ligonių gydymu turėjo rūpintis patys pacientai arba jų artimieji. Gydymas pirmosios klasės palatoje kainavo 10 rublių per mėnesį, antrosios klasės palatoje – 5 rublius.

Naujosios Vilnios ligoninės pirmuoju direktoriumi tapo žymus to meto rusų psichiatras

Nikolajus Krainskis, gydymo sistemą grindęs ne ligonių suvaržymo ir izoliacijos, bet humanizmo principais. Direktorius mokė personalą gerbti ligonius, „nors jų asmenybė ir slypi po pamišimo kauke“. Ligoniai buvo laikomi palatose, bet jiems buvo leista ir pasivaikščioti. Ligoniai dirbo sode, gėlynuose, darže, džiaugėsi ligoninėje rengiamais vaidinimais ir koncertais. Deja, 1905 m. N. Krainskis buvo nušalintas nuo direktoriaus pareigų. Ligonių teisės buvo apribotos, įsivyravo kalėjimo dvasia, gydymas labai sumenko. Tokia situacija buvo iki pat Pirmojo pasaulinio karo, kurio metu ligoninė evakuota į Rusijos gilumą. Naujosios Vilnios ligoninės palatose įsikūrė kaizerinės Vokietijos kareiviai. Vėliau čia buvo dislokuoti Lenkijos, Lietuvos, hitlerinės Vokietijos, sovietų kariuomenės daliniai. Psichiatrijos ligoninė Naujojoje Vilnioje atkurta 1961 m.

„Durnių Kalvarija“

Pirmojo pasaulinio karo metais psichiatrijos ligoninė buvo įsteigta ir Tauragėje. Gydymas joje buvo gana prastas. Karo metais nuo įvairių (dažniausiai infekcinių) ligų šioje ligoninėje mirė net 63 procentai visų pacientų. 1926 m. iš Tauragės ši ligoninė perkelta į apleistas caro laikų kareivines, esančias Kalvarijoje. Čia buvo atidaryta tiems laikams didelė (500 lovų) psichiatrijos ligoninė. Tai buvo pagrin-

dinė psichikos ligonių gydymo įstaiga tarpukario Lietuvoje. Psichiatrijos ligoninė Kalvarijoje veikė iki 1950 m., kai buvo iškelta į Pažaislį. Įdomus faktas – tarpukario Lietuvoje dėl Kalvarijoje veikusios psichiatrinės ligoninės šis miestelis piktai pajuokaujant kartais būdavo vadinamas „Durnių Kalvarija“.

Vakarinėje Lietuvos dalyje nuo seno garsios Švėkšnos psichiatrijos ligoninės istorija susijusi su Antaninos Žemgulytės, vadinamos Marija Bonita, ir jos sesers Julijos Žemgulytės-Mickienės, vardu. 1935 m. Marija Bonita buvo paskirta dirbti į Švėkšną: sesuo elžbietietė tvarkė parapijos senelių prieglaudą ir Švėkšnos gimnazijos mokinių bendrabutį. Čia dirbant seseriai kilo mintis statyti ligoninę ir prie jos vienuolyną. Vatikano nuncijus davė leidimą statyti vienuolyną ir ligoninę. Projektą sukūrė architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. 1939 m. rugpjūčio 15 d. buvo iškilmingai pašventintas kertinis ligoninės akmuo. Dalį pinigų statybai paaukojo JAV lietuviai.

Tokia buvo psichiatrinė ligoninių kūrimosi Lietuvoje pradžia. Šiandien mūsų šalyje veikia keletas psichiatrijos ligonių, kurių didžiausios yra Vilniuje (Vasaros gatvėje bei Naujojoje Vilnioje), Kaune, Žiegždriuose (Kauno r.), Klaipėdoje, Švėkšnoje (Šilutės r.), Šiauliuose, Šaukėnuose (Kelmės r.), Rokiškyje.